

## Radnóti Sándor KÖSZÖNTŐ\*

Ha egy laudációnak föltétlenül az lenne a feladata, hogy az ünnepelt tudományos produkcióját méltassa, nem állhatnék itt. Noha pályakezdő művétől kezdve, amelyet Arató Paul Breinesszel közösen írt, és a fiatal, de már marxista Lukács Györgyről és a nyugati marxizmus eredetéről szólt, sok mindent olvastam tőle, de teljes életművéből nem tudnék kollokálni. Más pályán mozogtunk, más a szakmánk. De barátságunk mégis világnézeti barátság, amelynek kezdetét már az említett mű címe is tartalmazza. A nyugati marxizmus – ha nem tévedek, a kifejezés Merleau-Pontytól származik – ugyanis határozottan a marxizmus-leninizmussal szemben álló marxista alternatívát jelentette, amelyet „Keleten” Kolakowski, a jugoszláv Praxis-kör és Lukács budapesti iskolája képviselt (mellékesen szólva az idős Lukácsal ellentétben, aki mereven elzárkózott korai nagy művétől, a *Történelem és osztálytudattól*).

András poliglottizmusához származása révén a magyar nyelv ismerete is hozzátartozott, s ezért bensőségesen tudott dialogizálni Heller Ágnessel, Vajda Mihállyal, Fehér Ferencsel, Márkus Györggyel s kortársaival, Kis Jánossal és Bence Györggyel, akik eretnek módon maguk is a marxizmus egy irányzataként fejezték ki nézeteiket, és nem ambicionálták a monoteisztikus-dogmatikus elismerést. Ismerte csak magyarul olvasható írsaikat is. Mi is ebben az időben, a hetvenes évek második felében ismerkedtünk meg Budapesten.

Mindez az életidő mélyére, egy pálya kezdetére mutat, amely hamarosan kivezetett a marxizmusból, ahogy más-más módon megtörtént ez az említettek közül majd mindenkivel. De egy barátság intimitását nemcsak a magánélet közös élményei alapíthatják meg, amire például az *Érzelmek iskolája* utolsó mondatai emlékeztetnek, hanem a közös fiatalkori gondolat is.

Amihez persze hozzátartozott a személy megismerése. 1977-ben Firenzében viszontláttuk egymást. Kiderült, mind a négyen Párizsba tartunk – Jean és Andris autóval, mi vonattal. Megegyeztünk, hogy együtt megyünk. Jean vezetett, Andris a piros Michelin bújta jobbnál jobb vendéglőket keresve, a Côte d’Azurön végig esett az eső. Hét év múlva a Soros Alapítvány jóvoltából négy hónapot töltöttem New

Yorkban; egy házban laktunk, én Andris édesanyjánál, ők sok tíz emelettel magasabban, belátva egész Manhattant. A Tribecából fölfelé kellett gyalogolni a New York Universityhez is, ahová az én ösztöndíjam szólt, s a New Schoolhoz is, ahol Andris akkor is, ma is tanít. Néha együtt mentünk oda vagy vissza.

Az ilyen emlékek lehetővé teszik egy személyes vázlat megkísérlését. Andris nemzedékünkhöz képest magas ember, akinek mindig kicsit meg kell hajlítani a hátát, amikor beszél valakivel. Előbb-utóbb létrejön a hajlott hát, mintegy a jóindulat jeleként, elnézést kérve, hogy ilyen magasra nőtt. Mély hangja barátságos, ő maga életélvező sztoikus-epikureus. Nyájasságát ugyanakkor ellensúlyozza, hogy nagy és néha kíméletlen debatter, aki nem egyezik ki döntetlenben vitapartnereivel. Ezek sohasem a tanítványai, akiket elkötelezett tanárként meg akar tanítani valamire a jó szándék retorikájával, hanem olyan kollégák, akik relativizálják alapgondolatait – a demokráciát, a civil társadalmat és az alkotmányt –, vagy még inkább azok, akik nem gondolnak semmire.

A neomarxizmustól ugyanis ebbe az irányba, ezekhez az alapértékekhez vezetett szellemi pályája, amelyeknek nemcsak elméleti súlyát, hanem gyakorlati tétjét is mélyen átérezte. Ezért lehetne esettanulmányaiból, megoldáskísérleteiből egy nagy világkörüli utat ábrázolni, a földabrosznak mindig arra a pontjára összpontosítva, ahol a demokrácia, a civil társadalom, az alkotmány megalapozásra, védelemre, magyarázatra szorult. A rendszerváltás után néhány évig ez a hely Magyarország volt, majd, amikor úgy tűnt, hogy hazánkban rendes alkotmányos demokrácia válik, Andris figyelme más helyekre irányult. Emlékszem, al-Sistani ayatollahról mint a remény emberéről tőle hallottam először. Talán volt ennek a hihetetlenül érdekes utazásnak magyar mintája is, Bibó István, aki megható és felemelő módon a Krisztinavárosból akarta megoldani Ciprus problémáját. Ma minden ok meglenne rá, hogy Andris visszatérjen a magyar kérdésre. De ennek nem jószok lehetőséget. S nem azért, mert az idő közben előrehaladt, hiszen Andris ma is ereje teljében van, hanem azért, mert az elkövetkezőkben – attól tartok – otthon, az Egyesült Államokban lesz dolga a demokráciával, a civil társadalommal és az alkotmánnyal.

\* Elhangzott az Arató András 80. születésnapja tiszteletére az ELTE Társadalomtudományi Karán 2025. május 15-én tartott konferencián.